

Amasya İlahiyat Dergisi – Amasya Theology Journal

ISSN 2667-7326 | e-ISSN 2667-6710

Aralık / December 2023, 21: 144-178

Cerîr b. Abdullah'ın Hayatı, Kişiliği, Elçilik ve Arabuluculuk Faaliyetleri

Ali Bakkal

Prof. Dr., Emekli Öğretim Üyesi

Professor, Retired Lecturer

Antalya, Türkiye

alibakkal52@gmail.com

orcid.org/0000-0003-0607-3887

Makale Bilgisi / Article Information

Makale Türü / Article Types: Araştırma Makalesi /Research Article

Geliş Tarihi / Received: 22 Ağustos/ August 2023

Kabul Tarihi / Accepted: 4 Aralık / December 2023

Yayın Tarihi / Published: 30 Aralık / December 2023

Yayın Sezonu / Pub. Date Season: Aralık / December

Sayı/ Issue: 21 **Sayfa /Page:** 144-178.

Atıf / Cite as: Bakkal, Ali. "Cerîr b. Abdullah'ın Hayatı, Kişiliği, Elçilik ve Arabuluculuk Faaliyetleri [Life, Personality, Delegation and Conciliation Acts of Jarîr b. Abdullah]". *Amasya İlahiyat Dergisi-Amasya Theology Journal* 21 (December 2023): 144-178.

<https://doi.org/10.18498/amailad.1347879>

İntihal / Plagiarism: Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi. / This article has been reviewed by at least two referees and scanned via a plagiarism software.

Copyright © Published by Amasya Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi / Amasya University, Faculty of Theology, Amasya, 05100 Turkey. All rights reserved.

<https://dergipark.org.tr/amailad>

Life, Personality, Delegation and Conciliation Acts of Jarîr b. Abdullah

Abstract

The purpose of this research is to investigate the life and personality of Jarîr b. Abdullah and to study his delegation and conciliation acts. Some of the previous academical studies are about his military and political activities as well as his relationship with his own tribe. Jarîr b. Abdallâh is a companion (sahâbî) who stands out with his researcher identity, kindness, truthfulness, companionship and mercy, courage, commandership, peacemaking and managing ability, balanced attitude, hadith narration and poetry. Before Islam, Jarîr was the chief of the Bajîla tribe, a sect of Kahtanie clan, residing in the Serat mountains in Yemen. Unlike others, he was a kind of chief superposable with his tribe. His tribe found integrity with him and had various privileges. When "Jarîr" was said, Bajîla would have come to mind, and when "Bajîla" was said, Jarîr would have come to mind. His tribe preserved various abilities because of him and respected him very much. The name Jarîr was reminding his tribe, and his tribe was reminding Jarîr always. After his own investigation, he believed in Prophet without seeing him and Jarîr came to Madinah with a delegation of 150 from his tribe in the tenth year of hejira and became a Muslim. Being different than other Muslims, the Prophet asked him his loyalty for "advising good to all Muslims". After this, He missioned himself to be helpful to Muslims and to be a negotiator during problematic times. If he was in Madinah; Prophet used to introduce him to the delegations. According to a saying The Prophet accepted him one of the members of his holly family. Soon after, the Prophet commissioned him for a delegation accompany 150 man of his, to demolish the temple of Zhû al Hhalaşa known as the "Kaaba of Yemen", located in Tabale. He fulfilled the duty adequately. After the last hajj, the Prophet gave Jarîr a duty to convince Esved el-Ansî, who was claiming false prophecy, to obey and to convince Zülkelâ' and Zûamr, the notables of the same region, to help the Muslims of the region against Esved el-Ansî and to be Muslim. The dialogues were successful to make Esved el-Ansî to obey, but Zülkelâ' and Zûamr could not be convinced to be Muslims. Jarîr worked along with four great caliphs. He fought against renegades who accepted Islam but later converted. He was the right-wing commander in the Battle of Qadisiye, the event that opened the gates of Iran to Muslims during the Omar period; he conquered cities such as Nuhayle, Kussün-Nâtîf, Râmhurmuz and Karmîn, Tuster, Hulvan and Hamadan, located in Iraq and Iran. He served just an assistant commander in the conquest

of some cities. He contributed very much to these events. He served as governor of Hamadan for a period during the caliph of Omar. Later, he joined conquest of Azerbaijan under command of Saîd b. Âs and conquered some cities. After the death of, Mugîre b. Şu‘be, he kept the peace in Kufe. He always established his army from his own tribe, that was his difference from other commanders of the time. He went to Damascus to delegate the Caliph Ali to convince Muâviye to obey the Caliph. Hid did not join the battle between Muâviye and Hz. Ali because he promised the Prophet never to fight against an army who says Lâilâhe illallah. During crisis, conciliation of public leaders is needed. Jarîr b. Abdullah was the only person for such kinds of duties. He usually was a person who was trusted by both parties. Nevertheless, despite how competent the conciliators are, the problem could not be solved everytime. Hence, because of the inconvincible rigid attitude of Muâviye and his followers, the delegacy of Jarîr was also unsuccessful. Jarîr continued the duty of delegacy also in the times of Muâviye. In the event of Hucr b. Adî, he took a seperate part by himself and his contribution resulted the forgiveness of some people. In this study, where personal characteristics of Jarîr b. Abdullah was presented as historical reflections, qualitative and quantitative research methods are followed.

Keywords: Islamic history, Şahâba, Jarîr b. ‘Abdallâh, Delegation, Conciliation.

Cerîr b. Abdullah’ın Hayatı, Kişiliği, Elçilik ve Arabuluculuk Faaliyetleri **Öz**

Bu çalışmanın amacı Cerîr b. Abdullah’ın hayatını ve kişisel özelliklerini ortaya koymak, elçilik ve arabuluculuk faaliyetlerini irdelemektir. Daha önce yapılmış olan bazı akademik çalışmalar daha çok Cerîr’in hadisçiliği, askerî ve siyasî faaliyetleri, kabilesi ile ilişkisi üzerinedir. Cerîr b. Abdullah, hakikati bulma arzusu, nezaketi, doğruluğu, şefkat ve merhameti, cesareti, komutanlığı, idareciliği, dengeli ve tarafsız tutumu, arabulucu özelliği, hadis rivayeti ve şairliğiyle öne çıkan seçkin bir sahâbîdir. Cahiliye döneminde Yemen’de Serât dağlarını mesken tutan Becîle kabilesinin reisliğini yapıyordu. Diğer kabile reislerinden farklı olarak kabilesiyle özdeş hale gelmiş bir zattı. Kabilesi onunla şeref bulmuş ve çeşitli imkânlarla sahip olmuştur. Cerîr denildiği zaman Becîle, Becîle denildiği zaman Cerîr hatıra gelirdi. Hz. Peygamber’i görmeden kendi araştırması sonucunda onun peygamber olduğu kanaatine varmış ve hicretin onuncu yılında kabilesinden 150 kişilik bir heyetle birlikte Medine’ye gelerek

Müslüman olmuştur. Hz. Peygamber diğer Müslümanlardan farklı olarak, ondan “her Müslümana nasihatte bulunmak üzere” biat almış; o bundan sonra hayatı boyunca Müslümanlara iyilik etmeyi ve sıkıntılı dönemlerde arabulucu olmayı kendisine vazife addetmiştir. Medine’de bulunduğu sıralarda Hz. Peygamber dışarıdan gelen heyetlere onu takdim eder ve onunla övünürdü. Bir rivayete göre Hz. Peygamber Cerîr’i ehl-i beytinden saymıştı. Bir süre sonra Hz. Peygamber onu 150 kişilik heyetiyle birlikte Tebâle mevkiinde bulunan ve “Yemen Kâbesi” diye bilinen Zülhalesa tapınağını yıkmakla görevlendirdi. O da bu görevi lâyıkiyle yerine getirdi. Veda haccından sonra Hz. Peygamber Cerîr’i Yemen’de peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan Esved el-Ansî’ye itaat etmesi ve yine o bölgenin ileri gelenlerinden Zülkelâ’ ve Zûamr’a da Müslüman olmaları ve Esved’e karşı Müslümanlara destek vermeleri için elçi olarak gönderdi. Bu görüşmelerde Esved’in itaati sağlanamamış olsa da Zülkelâ’ ve Zûamr Müslüman olmayı kabul etmişlerdir. Cerîr, dört halifenin tamamıyla çalıştı. Hz. Ebû Bekir döneminde mürtetlerle savaştı. Hz. Ömer döneminde Müslümanlara İran kapılarını açan Kâdisiye Savaşı’nda sağ kanat komutanlığı yaptı; Irak ve İran bölgelerinde bulunan Nuhayle, Kussü’n-Nâtîf, Râmhürmüz ve Karmîsîn, Tüster, Hulvan ve Hemedan gibi şehirleri fethetti. Bazı şehirlerin fethinde ise yardımcı komutan olarak görev aldı. Kâdisiye savaşının kazanılmasında, Irak ve İran şehirlerinin fethedilmesinde Cerîr’in büyük katkısı olmuştur. Hz. Osman döneminde bir süre Hemedan valiliği görevinde bulundu. Daha sonra Saîd b. Âs komutasında Azerbaycan fetihlerine katıldı ve bazı şehirleri fethetti. Mugîre b. Şu‘be’nin vefatından sonra yeni vali görevi teslim alıncaya kadar Kûfe’de huzuru sağladı. Bir komutan olarak Cerîr’in diğer komutanlardan farkı, ordusunu da kendi kabilesinden hazırlamasıdır. Çünkü o, kendi kabilesinden seçtiği askerlerin komutanlığını yapıyordu. Hz. Ali döneminde, Muâviye’nin Hz. Ali’ye biatını sağlamak için Hz. Ali’nin elçisi olarak Şam’a gitti. Hz. Ali’ye biat etmiş olmakla birlikte Hz. Peygamber’e “Lâilâhe illallah” diyenle savaşmama sözü verdiği için Muâviye ve Hz. Ali arasındaki mücadelelere katılmadı. Ülke içinde devlet krizi çıktığı zaman problemin çözülmesi için bazı kanaat önderlerinin arabuluculuğuna ihtiyaç duyulur. O dönemde neredeyse Cerîr b. Abdullah’tan başka bu görevi yapabilecek bir kimse yoktu. Cerîr her iki tarafın da güvenini kazanmış bir kişiydi. Fakat bazen arabulucular ne kadar yetkin olurlarsa olsunlar, yine de problemi çözmek mümkün olmayabilir. Nitekim Muâviye ve çevresindeki kişilerin katı ve sert tutumları sebebiyle Cerîr’in elçiliği müspet

sonuç doğurmamıştır. Cerîr, Muâviye döneminde de arabuluculuk işini sürdürdü. Hucr b. Adî olayında kendiliğinden araya girip bazı kişilerin affedilmesini sağladı. Cerîr'in şahsî özelliklerinin tarihsel yansımalarının da ortaya konduğu bu çalışmada nitel ve nicel araştırma metotları karma olarak takip edilmiştir.

Anahtar kelimeler: İslâm Tarihi, Sahâbe, Cerîr b. Abdullah, Elçilik, Arabuluculuk.

Giriş

Cerîr b. Abdullah, yaşadığı dönemin şekillenmesinde önemli rolü olan çok yönlü bir sahâbîdir. Kabilesiyle özdeş sayılacak derecede önemli bir kabile başkanı olması, Hz. Peygamber'i görmeden kendi araştırması sonucunda Müslüman olmaya karar vermesi, Hz. Peygamber'e her Müslümana nasihatle bulunma şartıyla biat etmesi, Yemen'de Zülhalesa tapınağını yıkması, Kâdisiye Savaşı'nda sağ kanat komutanlığını üstlenmesi, Irak ve İran bölgesinde birçok şehri fethetmesi, gerek cahiliye gerekse İslâmî dönemde medeni ve nazik kişiliğiyle bilinmesi, Hz. Ali ve Muâviye arasında arabuluculuk görevinde bulunması, çok sayıda hadis rivayet etmesi, şairliği, manevî ehl-i beytinden sayacak derecede Hz. Peygamber'e yakınlığı ile bilinen Cerîr b. Abdullah bütün bu özellikleriyle birlikte araştırılması gerekir. Cerîr'in kabilesiyle ilişkisi, askerî ve siyâsî faaliyetleri hakkında bazı akademik çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmanın amacı, Cerîr'in hayatını ve kişilik özelliklerini ortaya koymak, özellikle elçilik ve arabuluculuk faaliyetlerini irdelemektir. Çalışma gerçekleştirilirken birinci el kaynakların yanı sıra son dönemde yapılmış akademik çalışmalara da müracaat edilmiştir.

1. Cerîr'in Hayatı

1.1. Adı, Ailesi ve Kabilesi

Adı, Cerîr b. Abdillâh b. Câbir eş-Şelîl b. Mâlik b. en-Nadr b. Sa'lebe b. Cüşem b. Avf b. Huzeyme b. Harb b. Ali b. Mâlik b. Sa'd b. Nezîr b. Kasr

b. Abkar b. Enmâr'ın¹ künyesi Ebû Amr,² nisbesi el-Becelî' dir (ö. 51/671). Künyesini ilk oğlu Amr'dan almıştır. Abdullah isimli oğluna izafeten Ebû Abdullah³ olarak da anılmaktadır.

Adnânîler'e mensup eski bir Arap kabilesi olan Becîle, Taif'in 120 km. uzaklığındaki Tebâle ile Yemen'in yüksek dağları arasındaki geniş bölgeyi mesken edinmişti.⁴ "Cerîr olmasaydı Becîle helâk olurdu: Bu ne güzel bir genç, şu ne kötü bir kabile!"⁵ sözü, Cerîr'in kabilesiyle bütünleşmiş bir kişi olduğunu gösterir. Nitekim Becîle onunla şereflenmiş ve çeşitli imkânlarla kavuşmuştur.⁶

Cerîr'in Abdullah, Ubeydullah, el-Münzir, İbrahim, Beşîr, Amr, Abdülhamîd, Ziyâd ve Hâlid isminde dokuz oğlu vardı.⁷

1.2. Müslüman Olması

Yahudi bir tâcirle Hz. Mûsâ, Tevrat ve diğer peygamberler üzerine uzunca bir sohbetten sonra, Hz. Peygamber hakkında araştırma yapmış ve kendisini görmeden Müslüman olmaya karar vermişti.⁸ Necâşî'nin

¹ Muhammed b. Sa'd b. Menî' İbn Sa'd, *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*, thk. Ali Muhammed Ömer (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 2001), 6/288; Ebû 'Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî Ufurî, *Tabakâtü Halîfe b. Hayyât*, thk. Süheyl Zekkâr (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414), 156-232; Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî İbn Abdülber, *el-İstî'âb fî ma'rifeti'l-aşhâb*, thk. Halil Me'mûn (Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1433), 145; Ebû'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-gâbe fî ma'rifeti's-şahâbe*, thk. Hâlid Tartûsî (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1436), 1/356.

² İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/288.

³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/299.

⁴ Mustafa Fayda, "Becîle (Benî Becîle)", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1991), 5/287.

⁵ Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî, *Sîretü İbn Hişâm*, thk. Mustafa es-Sekâ vd. (Beyrut: Dâru İhyâ'ü't-Türâsi'l-'Arabî, 1985), 1/74; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 146; Ebû Halebiyye Ahmed Yusuf, *Merviyâtü's-şahâbiyyi'l-celîl Cerîr b. 'Abdillâh el-Becelî* (Mekke: Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ, 1402), 18.

⁶ Fayda, "Becîle (Benî Becîle)", 5/287.

⁷ Ebû Halebiyye, *Merviyât*, 2.

⁸ Mustafa Fayda, "Cerîr b. Abdullah", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1997), 7/410.

vefatından⁹ ve Mâide Sûresi'nin nüzulünün tamamlanmasından sonra,¹⁰ hicretin onuncu yılı Ramazan ayında kabilesinden 150 kişilik bir heyetle Medine'ye gelip Hz. Peygamber'in huzurunda Müslüman olduğunu beyan etmiştir.¹¹ Cerîr'in, Resûlullah'ın vefatından beş ay önce Müslüman olduğunu söyleyenler¹² olmuşsa da, bu söz, onun Zülhalesa tapınağını yıktığı tarihle uyuşmamaktadır.

Bazı rivayetlere göre Cerîr, Resûlullah'ın huzuruna çıktığında ona niçin geldiğini sormuş, o da "Sana İslâmiyet üzere biat etmek için"¹³ geldiğini ifade etmiş, Resûlullah "arkasında bıraktığı yerlerde ne olup bittiğini" sorunca da Allah'ın İslâm'ı hâkim kıldığını, kabilelerin taptıkları putları kırdığını, mescitlerde ve sahalarda ezan okunduğunu söylemiş,¹⁴ daha sonra bazı şeyleri şart koşarak kendisinden biat etmesini isteyen¹⁵ Resûlullah Cerîr'den, Allah'a hiçbir şeyi ortak koşmamak, namaz kılmak, zekât vermek, Müslümanlara nasihat etmek ve şirkten uzak durmak üzerine biat almıştır.¹⁶ Bundan sonra Cerîr kendisini hep "Müslümanlara nasihat etmekle görevli bir kişi" olarak görmüş¹⁷ ve Hz. Peygamber'e bu şartla biat ettiğini belirtmiştir.¹⁸ Cerîr Medine'ye geldiğinde Ferme b. el-Beyâdî'nin evinde misafir kalmıştır.¹⁹

⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982), 4/363.

¹⁰ Ebû'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmi'u's-şahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Tahâret", 272 (1/227); Ebû Dâvûd Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), "Tahâret", 59 (No. 154, 1/107).

¹¹ Ebû Halebiyye, *Merviyât*, 2.

¹² İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/296; Ebû'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân* (Kahire: Mevki'u Ya'sûb, 1956), 1/125.

¹³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/359.

¹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/289.

¹⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/289.

¹⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/290; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/358, 364, 365.

¹⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/290-291.

¹⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/290; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/364; Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâil b. İbrâhîm el-Cu'fî el-Buhârî, *el-Câmi'u's-şahîh* (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), 68.

¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/289.

1.3. Hz. Peygamber Döneminde Yaptığı Hizmetler

Yemen'in kuzey kısmında Has'amlılar'ın yaşadığı Tebâle mevkiinde Devs, Has'am, Becîle, Ezd, Benî Hâris b. Ka'b, Zübeyd, Gavs b. Mürre ve Benî Hilâl b. Âmir kabilelerinin taptıkları Zülhalesa adlı bir put vardı.²⁰ Cahiliye döneminde Mekke'deki Mescid-i Harâm'a "Şam Kâbesi", Zülhalesa'ya ise "Yemen Kâbesi" denirdi.²¹ Zülhalesa, Kâbe'ye denk kabul edilir ve ona rakip gösterilirdi. Zülhalesa'nın bakıcılığını ve bekçiliğini Benî Bâhile'den Benî Ümâme yapardı. Hz. Peygamber çevredeki kabilelerin bu puta tapmalarından ve onu Kâbe ile mukayese etmelerinden son derece rahatsızdı. Resûlullah bir gün Cerîr'e Zülhalesa'nın ne durumda olduğunu sordu; o da eski halinde olduğunu söyledi. Resûlullah kendisinden onu yıkmasını istedi. Cerîr bunun hoşuna giden bir iş olduğunu, fakat bunun bir başkası tarafından yapılmasını arzu ettiğini söyledi.²² Başkasının yapmasını istemesi kendisinin ata binememesinden kaynaklanıyordu. Bunun üzerine Resûlullah eliyle Cerîr'in göğsüne vurdu ve onun için "Allah'ım! Onu sabit (at üstünde) kıl. Onu, kendisi hidayete ermiş ve başkasını da hidayete götüren bir kılavuz eyle!"²³ diye dua etti. Bundan sonra Cerîr usta bir binici gibi ata biner oldu.

Daha sonra Resûlullah, tamamı Ahmesîler'den²⁴ oluşan 150²⁵ kişilik seriyeye Cerîr'i başkan yaptı. Bu askerler Cahiliye döneminde de at sahibi olup at üzerinde yağma yapan kimselerdi. Atlarının asaleti ve

²⁰ Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-târîh*, thk. Ömer Abdüssalâm Tedmürî (Beirut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1417), 2/168.

²¹ Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed Ebi'n-Nadr b. Sâib b. Bişr Kelbî, *Kitâbü'l-eşnâm*, thk. Ahmed Zeki Paşa (Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Misriyye, 2000), 35; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/293; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/360-362; Buhârî, "Cihâd", 154, 192; Mustafa Fayda, *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı* (Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982), 20; Ömer Faruk Harman, "Zülhalesa", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/561.

²² Buhârî, "Cihâd", 154, 192; "Meğâzî", 62; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/326.

²³ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 6/292-293.

²⁴ Ahmesîler, Becîle kabilesinin ana kollarından biridir.

²⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/292-293; Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetine göre seriyedeki asker sayısı 170 (Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/360), diğer bazı rivayetlere göre ise 190 veya 200 kişi idi. (İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/ 293).

binicilikteki maharetleri sebebiyle, yaptıkları yağmaların pek çoğunda yakalanmadan güvenli bir şekilde yerlerine geri dönerlerdi.²⁶

Cerîr yola çıktı. Yemen topraklarına girdiğinde, Zülhalesa'nın bakıcısı fal oku çekmeye devam ediyordu. Birisi ona, Cerîr'in, Resûlullah'ın elçisi olarak geldiğini, eğer bu halde yakalarsa kendisini öldürebileceği ikazında bulundu. Nitekim biraz sonra Cerîr tapınağın önünde belirdi ve ona Müslüman olmasını teklif etti. O da fal oklarını kırdı ve Müslüman oldu.²⁷

İbn Sa'd, Cerîr'in Zülhalesa putunu imha etme görevini yerine getirirken Müslümanlarla civarda oturan müşrikler arasında herhangi bir çatışmanın olduğundan söz etmez. Sadece bazı müşriklerin, "Sizin ona gücünüz yeter mi?" diyerek, bir nevi Müslümanların Zülhalesa'yı yıkmaya kalkışmaları halinde putun onları çarpacağını ima etmişlerdi. Cerîr ise, "İnşallah pek yakında göreceksiniz" diyerek onlara karşılık vermişti. Sonuçta oradakiler Cerîr'e itaat edip müslüman oldular.²⁸ Diğer kaynaklarda belirtildiğine göre, Has'am ve Bâhile kabileleri tapınağı korumak için Müslüman askerlerle çatışmaya girmişler; iki taraf arasında meydana gelen savaşta Müslümanlar Bâhile'den 100, Has'amlılar'dan da tahminen 200 kişiyi öldürmüşlerdir.²⁹ Cerîr, ancak bundan sonra Zülhalesa putunu kırıp tahrip etme imkânına sahip olmuştur.³⁰ Tapınak çevresindeki insanların Müslüman olmasından veya bertaraf edilmesinden sonra, putun üstüne ot yığıldı ve ateşe verildi. Böylece tapınak yanarak katrana boyanmış bir deveye benzer hale geldi.³¹

Tapınağın tahribinden sonra Cerîr, Ebû Ertât'ı müjdecî olarak Resûlullah'a gönderdi. Zülhalesa'nın tahrib edildiğini haber alınca Resûlullah, Ahmesîler'in atları ve süvarileri için beş kez hayır duasında

²⁶ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/291.

²⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/294; Buhârî, "Meğâzî", 62.

²⁸ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/292.

²⁹ Kelbî, *Kitâbü'l-eşnâm*, 24; Köksal, *İslam Tarihi*, 10/109; Fayda, "Cerîr b. Abdullah", 7/410-411.

³⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/360.

³¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/292-293.

bulundu.³² Uzun süre İslâm'a düşmanlık eden Benî Has'am'lılar Zülhalesa'nın yıkılışından sonra Medine'ye büyük bir heyet göndererek Müslüman olduklarını bildirdiler. Bu görüşmede Hz. Peygamber, Has'amlılar'la ilgili bir anlaşma yazdırmış ve bu anlaşmada Cerîr ve orada bulunan çok sayıda insan hazır bulunmuştur.³³

Cerîr'in Hz. Peygamber döneminde yaptığı önemli hizmetlerden birisi de aşağıda anlatıldığı üzere Hz. Peygamber tarafından Yemen'de ikamet etmekte olan bazı önemli şahısları İslâm'a davet etmek üzere elçi olarak gönderilmesidir.

1.4. Râşid Halifeler Döneminde Fetihlerde Gösterdiği Kahramanlıklar

Hz. Peygamber'in vefatından sonra Cerîr'in başkanı olduğu Becîle kabilesi ile kardeş Has'am kabilesi de dahil olmak üzere bazı Arap kabileleri irtidat etmişti. Hz. Ebû Bekir, Cerîr'i önce Becîle ve Has'am kabileleri üzerine gönderdi. İnsanların çoğu Cerîr'in daveti üzerine İslâm'a dönmeyi kabul etti; bazıları ise çatışmadan sonra Müslüman olup itaat ettiler.³⁴

Hz. Ebû Bekir, Yemen'de irtidat edenlerin isyanını bastırmak üzere el-Muhâcir b. Ümeyye'yi göndermişti. Bu ordu mürtetlerle savaşmak üzere Medine'den çıkan en son birlikti. Ebû Bekir, Cerîr'e, Becîle ve Has'am isyanlarını bastırdıktan sonra yeni bir emir alıncaya kadar Necran'da beklemesini emretmişti. Muhâcir, Necran'dan geçerken Cerîr de ona katıldı. Bu defa Muhâcir'in komutası altında Necrân'dan San'a'ya kadar savaşarak gittiler ve bölgeyi itaat altına aldılar.³⁵

Hz. Ebû Bekir, Hâlid b. Velîd'i sahte peygamber Müseylime ile savaşmak için Yemâme'ye göndermişti. Yoğun savaşlar sonucunda ordusu bitap düşünce, Ebû Bekir'e mektup yazarak yanındakilerin zayıf

³² İbn Sa'd, *Tabakât*, thk. Ali Muhammed Ömer, 6/293; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/365; Buhârî, "Cihâd", 154, 192; "Meğâzî", 62; Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 136, 137; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/292-293; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 7/329.

³³ Fayda, "Cerîr b. Abdullah", 7/410-411.

³⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmîl*, 2/168.

³⁵ Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib et-Taberî, *Târîhu't-Taberî (Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk)* (Beyrut: Dâru't-Türâs, 1387), 3/329; Fayda, "Cerîr b. Abdullah", 7/411; Ebû Halebiyye, *Merviyât*, 9.

düştüğünü, Resûlullah'ın ashabından ölen ve yaralıların bulunduğunu, acilen kendisine asker takviyesinde bulunmasını istedi ve bu iş için Cerîr'in uygun olduğunu, kabilesiyle birlikte ondan yardım isteyebileceğini belirtti. Ebû Bekir de Hâlid'in talebine uyararak Cerîr'den yardım istedi. O da kabilesinden 400 kişiyle birlikte yola çıktı. Hâlid Yemâme'den Hîre'ye³⁶ giderken yolları Yemâme yakınlarında kesişti. Bir müddet, bir su başında birlikte konakladılar.³⁷ Bir müddet Hîre'de kalan Hâlid çevreye çeşitli akınlar düzenledi. Bu arada Cerîr'i de, Sevâd'da³⁸ Fırat'ın doğu yakasında bulunan Bânukyâ'nın fethi için görevlendirdi. Cerîr nehri geçmeye teşebbüs edince Bânukyâ'nın reisi Basbeherî nehri geçmemesini, kendisinin onun yanına geleceğini söyledi. Sonra Cerîr'in tarafına geçip cizye vermeyi kabul etti. 1.000 dirhem ve bir adet şal karşılığında onunla anlaşma yaptı.³⁹ Daha sonra Hz. Ebû Bekir, Hâlid'in Kindeliler'in kralı Ükeydir'in cezalandırılması maksadıyla Dûmetü'l-Cendel'e gitmesini emrettiği için Irak'tan ayrıldı. Daha sonra Hz. Ebû Bekir, bölgedeki ordulara yardım için Hâlid'in Suriye'ye gitmesini emretmiştir.

Hâlid b. Velîd'in Enbâr'ı kuşatmasından sonra şehir halkı sulh yapmayı tercih etti. Cerîr de onlarla yıllık 400 bin dirhem veya 80 bin dinar haraç vermeleri üzerine sulh yaptı (12/634). Daha sonra Cerîr, Enbâr civarındaki yerleri de fethetti.⁴⁰

Sâsânîler Irak'ta daha önce kaybettikleri toprakları geri almak için harekete geçince Hz. Ömer alelacele bir ordu hazırlayarak Ebû Ubeyd es-Sekafî komutasında bölgeye gönderdi. Ebû Ubeyd Fırat'ı geçip düşmanla savaşmaya başladı, fakat mağlubiyet eseri görüldüğünden askeriyle birlikte geri çekilmeye başladı. Köprü düşman tarafından yakıldığı için geri çekilenlerin önemli bir kısmı nehirde boğularak şehit oldu. Ebû

³⁶ Kûfe'nin 5 km. güneyinde bulunan şehir geçmişte Lahmîler'in başşehri idi. Günümüzde Irak'ta Necef vilayetine bağlı bir ilçe merkezidir.

³⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/296; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2/296.

³⁸ Kûfe'nin etrafındaki yerleşim birimlerini içine alan geniş bölgenin adıdır.

³⁹ Muhammed b. Ömer es-Sehmî Vâkıdî, *er-Ridde ma'a nebze min fütûhi'l-İrâk ve zikru'l-Müşennâ b. Hârise eş-Şeybânî*, thk. Yahya el-Cubûrî (Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1410), 299; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/296; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2/299-300.

⁴⁰ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2/301.

Ubeyd de ölenler arasındaydı. Ölü sayısı bir rivayete göre 1800, diğer bir rivayete göre 4.000 idi. Köprü Savaşı'nda (13/634) sağ kurtulanlardan biri de Cerîr idi.⁴¹

Köprü Savaşı'ndan sonra Cerîr, kabilesinden sağ kalanlarla birlikte Hz. Ömer'in huzuruna çıktı. Hz. Ömer onlardan tekrar savaşmak için hazır olmalarını istedi. Cerîr, kabilesinin kalabalık olduğunu, fakat farklı bölgelere dağıldıklarını belirterek yeniden savaşmak için yeterli askere sahip olmadığını belirtti. Ancak Hz. Ömer, "Siz savaşmak için çıkın! Ben de sizinle birlikte çıkacağım. Kabileler arasında sizden olanları götürün." diyerek talebini tekrarladı. Bu emir üzerine Cerîr, "Şayet muzaffer olursam bana Sevâd arazisinden bir pay ver!" dedi. Hz. Ömer de beşte birlik kısım çıkarıldıktan sonra kalanın dörtte birini ona vaad etti.⁴² Neha', Becîle ve diğer Arap kabilelerinden oluşan 4.000 kişilik bir ordu Cerîr'in başkanlığında Kûfe'ye⁴³ doğru yola çıktı.⁴⁴ Daha önce o bölgede bulunan Müsennâ b. Hârîse'ye yaklaşınca Müsennâ, Cerîr'in kendisine katılmasını istedi. Cerîr, Halife tarafından kendisine böyle bir emir gelmedikçe kendisine katılmayacağını bildirdi. Sonra yoluna devam etti. O sıralarda İran şehirlerinden ez-Zâre'nin hükümdarı, Mihrân adlı bir komutanı Müslümanlarla savaşmak üzere göndermişti. Mihrân, ordusuyla Fırat'ı geçti. İki ordu Nuhayle'de karşılaştı. Aralarında şiddetli çarpışmalar oldu. Sonunda Mihrân, Cerîr'i düelloya davet etti. Cerîr bu düelloda Mihrân'ı öldürdü ve Nuhayle'yi fethetti.⁴⁵

Cerîr, Sevâd'ın bir kısmını daha fethettikten sonra yoluna devam ederek Kussü'n-Nâtîf⁴⁶ denilen yere geldi. Burada el-Hâcib ile karşılaştı. Savaşıp onu da mağlup etti.⁴⁷ Hezimete uğrayan İranlılar toplanıp Medâin'e çekildiler ve çevredeki kasabalara haber göndererek büyük bir

⁴¹ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 6/296.

⁴² İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/297; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/279.

⁴³ Bağdat'ın 170 km. güneyinde, Necef'in 10 km kuzeydoğusunda Fırat nehri kıyısında yer alan bir şehirdir.

⁴⁴ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2/310.

⁴⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/297; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2/311; Ufurî, *Tabakâti Hâlife b. Hayyât*, 129; Taberî, *Târîh*, 3/472; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 9/598.

⁴⁶ Fırat'ın doğu kıyısında Kûfe'ye yakın bir mevkidir.

⁴⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/297.

ordu hazırladılar. Ordunun başına komutan olarak Rüstem atandı. Cerîr durumu öğrenince, bunlara karşı koyamayacağını anladı ve durumu bir mektupla Hz. Ömer'e bildirdi.⁴⁸ Hz. Ömer, Cerîr'e kendisini karşı konulmaz bir konuma getirecek bir kuvvet geldiğini ve Müsennâ b. Hârîse'ye katılmasını, aynı şekilde Müsennâ'ya da bir mektup yazarak Cerîr'e katılması emrini vermişti. Enes b. Müdrîk el-Has'amî, aynı kabileden olan 500 kişi ile yola çıktı ve Cerîr ile birlikte Nuhayle'de konaklamaya başladı.⁴⁹

Sâsânî orduları başkomutanı Rüstem, Cerîr ile savaşı halinde diğer Arapların da onun yanında savaşa katılacaklarını bildiği için, önce korkutarak onları fethettikleri yerlerden çıkarmayı düşündü. Büyük bir ordu ile Cerîr'e yaklaştı. Cerîr, Kâdisiye'ye çekildi ve hendek kazarak Rüstem'i oyalamaya başladı. Bu arada Hz. Ömer, Şam ve Medinelilerden oluşan 4.000 kişilik bir orduyu Sa'd b. Ebû Vakkas komutasında bölgeye gönderdi. Bölge komutanları Müsennâ ve Cerîr'e de, "Ben sizden birini, Resûlullah'ın ashabından Bedir savaşına katılmış olan birine asla komutan yapmam; ikiniz de Sa'd'a katılın."⁵⁰ O size ve ordunuza tayin ettiğim komutanımdır." diye yazdı. Bu emir üzerine Müsennâ ve Cerîr yola koyulup Şerâf denilen yerde Sa'd'ın ordusuna katıldılar.⁵¹

Hz. Ömer'in tavsiyesine uygun olarak Sa'd gitmek istediği tarafa öncü keşif kolu gönderir, onlar da kendisine istihbarat toplayıp getirirdi. Bir gece, başlarında Cerîr'in bulunduğu 500 kişilik bir keşif kolunu Seylehîn⁵² denilen yere doğru gönderdi. Bu birlik o mevkide, yanlarında

⁴⁸ Dîneverî, böyle bir mektubun Cerîr ve Müsennâ tarafından müştereken yazıldığını, bunun üzerine Hz. Ömer'in Sâsânîlerle savaşmak üzere 20.000 asker topladığını ifade etmektedir. Ebû Hanîfe Ahmed b. Dâvûd b. Venend ed-Dîneverî, *el-Abârü't-tivâl*, thk. Abdülmün'im Âmir (Kahire: Dâru İhyâ'î'l-Kütübî'l-'Arabî, 1960), 119. Bu sayı, Kâdisiye savaşına katılan Müslüman askerlerin toplamını ifade eder gibi görünmektedir.

⁴⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/297.

⁵⁰ Böylece Cerîr ve Müsennâ arasındaki komutanlık problemini çözüldü. Yasemin Barlak, "Cerîr b. Abdullah el-Becelî'nin Askerî ve Siyasi Faaliyetleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52 (Haziran 2022), 270.

⁵¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/298.

⁵² Hîre'de bir mevkiidir. Kûfe ile Kâdisiye arasında bir yerleşim birimi olduğu da söylemiştir.

bal mumu, telli çalgı aletleri, davullar, zurnalar ve şaraplar olan bir gruba rastladılar. Bu mallar Sâsânî hükümdarı tarafından Çin hükümdarının kızına hediye olarak gönderilecekti. Cerîr bu kafile üzerine saldırıp adamları esir etti, yanlarındaki malları da ganimet olarak aldı. Bu, İranlılardan alınan ilk ganimetti.⁵³

Kışın başlayan savaş hazırlıkları ilkbahara doğru tamamlandı. Sâsânî ordusuyla savaşmak üzere Kûfe'nin 30 km. güneyinde bulunan Kâdisiye'ye gelindi. Müslümanların asker sayısı için 60-70 bin, Sâsânî ordusu için ise 30-250 bin arasında değişen rakamlar verilmektedir. Ayrıca Sâsânî ordusunda Müslümanlar için tehlike teşkil eden 30 kadar fil vardı⁵⁴ Elçiler aracılığıyla yapılan görüşmeler sonuçsuz kalınca ordular savaş düzenine geçti. Her iki ordu merkez, sağ kanat, sol kanat kuvvetlerinden meydana geliyordu. Sa'd, merkez komutanlığına Hâlid b. Urfuta'yı, sağ cenah komutanlığına Cerîr b. Abdullah'ı, sol cenah komutanlığına ise Kays b. Mekşûh'u getirdi.⁵⁵ Müslümanların teklifi üzerine Sâsânî ordusu eski kanalın batı tarafına geçti ve savaş burada başladı. İlk anda filler İslâm ordusunun şaşkınlığına sebep olmuştu. Birinci gün çok kayıp verdiler, ikinci gün toparlandılar, üçüncü gün Suriye'den gelen 6.000 kişilik yardımcı kuvvet sayesinde ayakta kaldılar. Başkomutan Rüstem'in, İslâm askerlerinden Hilâl b. Ullefe tarafından öldürülmesi üzerine, Sâsânî ordusu bozguna uğrayıp dağıldı (15/636).⁵⁶ Cerîr savaşın en kızgın anında "Ey insanlar, bana gelin, bana gelin! Ben Cerîr'im."⁵⁷ diyerek, bir taraftan Müslümanları savaşa teşvik ederden, diğer taraftan cesaretle düşmanı üzerine çekmeye çalışmıştı.

Kâdisiye Savaşı'nda büyük bir mağlubiyet yaşayan Sâsânîler, başşehir Medâin'i Müslümanlara teslim etmek mecburiyetinde kalınca, Kistrâ, Yezdicerd Hulvân'a sığınarak dağılan Sâsânî kuvvetlerinin Celûlâ'da toplanmalarını, şehrin etrafına hendek kazmalarını ve barikatlar kurmalarını emretti. Hâşim b. Utbe b. Ebî Vakkâs, Cerîr'i

⁵³ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/298.

⁵⁴ Taberî, *Târîh*, 3/478-487; Hayrettin Yücesoy, "Kâdisiye Savaşı", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24/136.

⁵⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/295; Taberî, *Târîh*, 3/578, 4/115; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 9/630.

⁵⁶ Yücesoy, "Kâdisiye Savaşı", 24/136.

⁵⁷ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/294.

Celûlâ'da Müslümanlarla düşman arasında birçok atla birlikte bıraktı. Müslümanlar Sevâd bölgesinde Dicle'nin doğu tarafındaki yerleri teker teker aldı. Neredeyse bu bölgede Müslümanların fethetmediği herhangi bir yer kalmamıştı.⁵⁸ Kısra, Sâsânî ordusunun başına Rüstem'in kardeşi Hurrezâd'ı getirdi. Sâsânîler, Hurrezâd komutanlığında yapılan Celûlâ savaşında da mağlub oldular (16/637). Ganimetler toplandığında Cerîr, bunun dörtte birinin kabilesine ait olduğunu ileri sürdü. Bu talebi hoş karşılamayan Sa'd, bir mektup yazarak konuyu Hz. Ömer'e bildirdi. Hz. Ömer'in cevabı şöyle oldu:

“Evet, Cerîr doğru söylüyor. Ben ona bunu söylemişim. Eğer kendisi ve kabilesi maddî bir karşılık için savaştığına razı ise, ona o hisseyi verin. Yok, eğer sırf Allah rızası için, O'nun Resûlu, dini ve rızası için savaştıysa o takdirde o da Müslümanlardan biri gibidir. Onların lehine olan şey onun da lehinedir. Onların aleyhine olan şey onun da aleyhinedir.”

Mektup Sa'd'a ulaştınca Cerîr'i çağırdı ve Hz. Ömer'in yazdıklarını okudu. Bunun üzerine Cerîr, Halifenin dediklerini doğrulayarak talebinden vazgeçti.⁵⁹ Savaştan sonra süvari birliğiyle beraber Celûlâ'da kalmayı tercih etti. Burada bir nevi Sâsânîler'le Müslümanlar arasında tampon vazifesi gördü. Bu fetihler sonucunda Cerîr'e iktâ⁶⁰ olarak Fırat nehri kenarında bir arazi verildi.⁶¹

Daha sonra Sa'd b. Ebû Vakkâs, Cerîr'i 3000 kişilik bir kuvvetle Hulvân üzerine gönderdi. Ordusuyla birlikte Cerîr'in iyice yaklaştığını

⁵⁸ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2/324-336.

⁵⁹ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2/324; İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/299-300.

⁶⁰ Devletin, tasarrufundaki arazi ve taşınmaz malların mülkiyet, işletme veya faydalanma hakkını kişilere tahsis etmesine iktâ denir. Hz. Peygamber, gönlünü İslâm'a ısındırmak, ziraata elverişli olmayan toprakları ihya etmek veya İslâm'a çeşitli hizmetleri olan kişilerin ihtiyaçlarını karşılamak gibi maksatlarla birçok kişiye iktâ vermiştir. Ayrıntılı bilgi için bk. Mehmet Ali Kapar, “Hz. Muhammed Döneminde İktâ Uygulamaları”, *Tarihîn Peşinde* 22 (2019), 283-308.

⁶¹ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2/336. Hz. Ömer'in söz verdiği gibi önce Kâdisiye savaşından sonra fethedilen yerlerin dörtte birini Becîlîler'e verdiğine, ancak sonradan bu arazilerin haraç arazisi olarak eski sahiplerinin ellerinde kalmasının daha uygun olacağına karar vermesi sebebiyle bu toprakların onlardan geri aldığına dair bilgiler de vardır. Barlak, “Cerîr b. Abdullah el-Becelî'nin Askerî ve Siyasi Faaliyetleri”, 274-275.

haber alan son Sâsânî kistrâsı III. Yezdicerd İsfahan'a kaçtı. Cerîr de halkına dokunulmaması, memleketlerinden çıkıp gitmek isteyenlere izin verilmesi koşuluyla sulh yaparak Hulvân'ı fethetti ve yerine Azre b. Kays el-Becelî'yi vekil bırakıp şehirden ayrıldı.⁶²

Celûlâ ve Hulvân'ın fethinden sonra Müslümanlar Sûs, Hûzistan ve Musul'u ele geçirdiler. Hulvân'ın alınmasından sonra Cerîr, Dînever üzerine yürüdü. Ancak şehir dirençli çıktı. İlk hücumda şehri fethedemedi. Dînever'in fethi üzerinde fazla ısrar etmeyip Râmhürmüz ve Karmîsîn'e yöneldi. Bu iki şehri savaş yapmadan fethetmeyi başardı.⁶³ Daha sonra Hulvân'a döndü. Ammâr b. Yâsir'in Kûfe'ye vali tayin edilmesine kadar şehri yönetmeye devam etti.⁶⁴ Dînever ise ancak Nihâvend Savaşı'ndan sonra Müslümanların hâkimiyeti altına girmiştir (21/642). Hz. Ömer, Tüster'in fethi için Ebû Mûsâ el-Eş'arî'yi görevlendirmiş, Cerîr'e de Ebû Mûsâ'ya yardım etmesi emrini vermişti. Ebû Mûsâ, Tüster'i Cerîr'le birlikte fethetmiştir.⁶⁵

Hz. Ömer, Nihavend'in alınmasına özel bir önem atfediyor ve bu şehrin alınmasının bir hayli kanlı olacağını düşünüyordu. Bu sebeple Hz. Peygamber'in Mûte ordusu için yaptığı uygulamayı, Nihâvend ordusu için de uyguladı ve üç komutan tayin etti: Birinci komutan Nu'mân b. Mukarrin idi. Eğer o öldürülürse yerine Huzeyfe b. Yemân geçecek, onun da öldürülmesi halinde komutanlığı Cerîr üstlenecekti.⁶⁶ Dîneverî, Cerîr öldürülürse Mugîre b. Şu'be'nin, Mugîre öldürülürse beşinci sırada Eş'âs b. Kays'ın komutanlığa tayin edildiğini yazar.⁶⁷

Cerîr'in Hulvân üzerine yürüyüp şehri almasından sonra, Rey, Kumis, İsfahan, Hemedan ve Mâh halkları, 20/641 yılında Müslümanları

⁶² Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 261; Usfurî, *Tabakâtü Halife b. Hayyât*, 139; Fayda, "Cerîr b. Abdullah", 7/411; Tahsin Yazıcı, "Hulvân", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/345.

⁶³ Usfurî, *Tabakâtü Halife b. Hayyât*, 140.

⁶⁴ Fayda, "Cerîr b. Abdullah", 7/411.

⁶⁵ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2/467; Fayda, "Cerîr b. Abdullah", 7/411.

⁶⁶ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2/371; Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir (el-Mutahhar) el-Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh* (Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, ts.), 5/181; Fayda, "Cerîr b. Abdullah", 7/411.

⁶⁷ Dîneverî, *el-Ahbârü't-tvâl*, 135.

yurtlarından çıkarmak maksadıyla III. Yazdicerd'in liderliğinde Nihâvend'de bir araya geldiler. Ordunun başına Fîrûzân'ı getirdiler. Çok sayıda filin de olduğu Sâsânî ordusunun büyüklüğü hakkında 60-150 bin arasında değişen rakamlar verilmektedir. Sâsânîler'in büyük bir ordu ile Müslümanların üzerine geldiğini haber alan Hz. Ömer, çeşitli bölgelerdeki birlikleri buraya sevk etmek suretiyle 30 bin kişilik bir ordu hazırladı. Kanlı geçen savaşın üçüncü gününde komutan Nu'mân şehit oldu ve Hz. Ömer'in emrettiği gibi komutanlığı Huzeyfe b. Yemân üzerine aldı. Savaş sona erdiğinde Sâsânî ordusu tamamen dağılmış bulunuyordu. Bu savaşta Cerîr büyük kahramanlıklar gösterdi. Nihâvend'in fethedilmesinden (21/642) sonra Sâsânîler bir daha toparlanamadılar.⁶⁸ Nihâvend zaferiyle Müslümanlar Irak'ın fethini tamamlamış oldular (21/642).⁶⁹

Hz. Ömer, Ammâr b. Yâsir'den sonra Kûfe valiliğine Mugîre b. Şu'be'yi getirdi. Mugîre de Cerîr'i Hemedan'ın fethiyle görevlendirdi. Cerîr ilk kuşatmasında şehri fethedemediği gibi bu savaşta bir gözünü de kaybetti.⁷⁰ 23/644 yılı sonlarında şehri yeniden kuşattı ve 24/645 yılında İslâm topraklarına dahil etti.⁷¹

Hz. Osman döneminde Cerîr bir süre Kûfe valisi Mugîre'ye bağlı olarak Hemedan valiliği görevinde bulundu. Daha sonra Saîd b. Âs komutasında Azerbaycan fetihlerine katıldı ve bazı şehirleri fethetti.⁷² Gösterdiği yararlılıklar sebebiyle Hz. Osman Fırat kenarındaki savâfi

⁶⁸ İbrahim Sarıçam, "Nihâvend", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33/98.

⁶⁹ Mustafa Fayda, "Ömer", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (TDV Yayınları, 2007), 34/45.

⁷⁰ Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî el-Bağdâdî İbn Habîb, *el-Muḥabber* (Beyrut: Dâru'l-Âfâkî'l-Cedîde, ts.), 261-302; Abdullah b. Müslim İbn Kuteybe, *el-Ma'ârif* (Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1960), 586; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/406.

⁷¹ Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2/380; Uşfurî, *Ṭabaqâtü Halîfe b. Ḥayyât*, 151; İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, 11/422-423.

⁷² Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2/403; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîḥ*, 5/198.

topraklarından bir kısmını ona iktâ etti. 50/670 yılında Kûfe valisi Mugîre b. Şu'be vefat edeceği sırada yerine Cerîr'i vekil bıraktı.⁷³

Hz. Ali halife olduğu zaman (35/656) Cerîr'e mektup yazıp Hemedan halkından kendisi adına biat almasını istedi. Cerîr halktan biat aldı ve bu durumu Hz. Ali'ye bildirdi. Hz. Ali Kûfe'ye yerleşince Mihnef b. Selim'i Hemedan valiliğine atadı, Cerîr'in de Kûfe'ye gelmesini istedi.⁷⁴ Kendisine yeni bir görev verilmediğini gören Cerîr bir süre sonra Karkîsiya'ya gitti. Yeniden Kûfe'ye çağrılarak Muâviye'ye elçi olarak gönderildi, fakat bu görevinde başarılı olamadı. Tekrar Karkîsiya'ya giderek vefatına kadar burada ikamet etti. Ancak zaman zaman Kûfe'ye gelip giderdi. Vefat yılı olarak 50/670, 51/671, 52/672, 54/673-674 senelerinden söz edilmiştir.⁷⁵ İbn Sa'd'ın, Cerîr'in, Dahhâk b. Kays'ın Kûfe valiliği sırasında öldüğünü söylemesi⁷⁶ dikkate alındığında onun 54/674 yılında vefat ettiğini söyleyebiliriz.

2. Hz. Peygamberle Münasebeti

Hz. Peygamber'in gerçek ehl-i beyti (hane halkı) eşleri, çocukları, torunları ve yakın akrabalarıdır. Resûl-i Ekrem bunların yanı sıra Abdullah b. Mes'ûd ve Selmân-ı Fârisî⁷⁷ ile "Dışı bakımından da içi bakımından da Cerîr bizden, ehl-i beyt'imizdendir."⁷⁸ buyurarak Cerîr'i de ehl-i beytinden saymıştır.

Hz. Peygamber, müslüman olduktan sonra hiçbir zaman Cerîr'in huzuruna çıkmasına mâni olmamış ve ne zaman onu görürse yüzünde bir tebessüm ifadesi oluşmuştur.⁷⁹

⁷³ Ufurî, *Ṭabaqâtü Ḥalîfe b. Ḥayyât*, 157-210; Belâzürî, *Fütûhu'l-büldân*, 2/394; Fayda, "Cerîr b. Abdullah", 7/411.

⁷⁴ Barlak, "Cerîr b. Abdullah el-Becelî'nin Askerî ve Siyasi Faaliyetleri", 280.

⁷⁵ Ufurî, *Ṭabaqâtü Ḥalîfe b. Ḥayyât*, 583; Fayda, "Cerîr b. Abdullah", 7/411; Ebû Halebiyye, *Merviyât*, 23.

⁷⁶ İbn Sa'd, *Ṭabaqât*, 6/301; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/357; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 146.

⁷⁷ Buhârî, "Fezâilü'l-ashâb", 27; Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 37; Ebû İsâ Muhammed b. İsâ b. Sevre (Yezîd) et-Tirmizî, *es-Sünen* (İstanbul, 1981), "Zekât", 25.

⁷⁸ Buhârî, "Fezâilü'l-ashâb", 27; Müslim, "Fezâilü's-sahâbe", 37; Tirmizî, "Zekât", 25.

⁷⁹ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/358, 359, 362, 365; Buhârî, "Cihâd", 162; "Menâkibü'l-Ensâr", 21; "Edeb", 68; Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî İbn Mâce, *es-*

Cerîr, Medine’de kaldığı günlerde sahabe ile birlikte sabah-akşam Resûlullah’ın yanına gidip gelirdi. Çölde doğup büyüyen bir adam olmakla birlikte çok edepli ve terbiyeli bir kimseydi. Resûlullah ile münasebetler konusunda kabilesi de kendisine tabi olur, onun gibi davranırdı. Kabilesinden bazı adamlarla birlikte Resûl-i Ekrem’in yanına gittiklerinde, selam verdikten sonra oturmalarını işaret edinceye kadar ayakta beklerlerdi.⁸⁰

Cerîr, ahlakının güzelliği konusunda Resûlullah’ın “Sen Allah’ın güzel yarattığı bir kimsesin; öyle ise, sen de ahlakını güzelleştir.”⁸¹ tavsiyesine mazhar olmuş özel bir sahâbîdir.

Bir defasında Resûlullah, ashâbıyla birlikte oturmuş sohbet ediyordu. Cerîr geldiğinde kimse ona yer açmayı düşünmemişti. Hz. Peygamber çevresine bakıp onun oturabileceği bir yer aradı. Sonra cübbesini ona doğru atarak, “Ey Ebû Amr! Bunu al, üzerine otur.” buyurdu. Cerîr cübbeyi yakalayıp yüzüne doğru götürdü ve onu öptü. Sonra da, “Siz bana ikramda bulunduğunuz gibi, Allah da size ikramda bulunsun, yâ Resûlullah!” diyerek minnettarlığını ifade etti. Daha sonra üzerine oturdu. Sohbet bittikten sonra onu Resûlullah’ın sırtına koydu. Hz. Peygamber de ashâbına hitaben, “Allah’a ve ahiret gününe inanan bir kimsenin yanına bir kavmin büyüğü geldiği zaman layık olduğu şekilde ona ikramda bulunun.” diyerek bir nevi oturanları ikaz etmiştir.⁸²

Cerîr Hz. Peygamber’le uzun bir zaman geçirmiş olmamakla birlikte O’na olan sevgisinin bir tezahürü olarak O’dan önemli miktarda hadis rivayet etmiştir. Rivayet ettiği hadislerin çoğu güzel ahlakla ilgili olup 31’i Buhârî’de, 36’sı Müslim’de, 11’i Ebû Dâvûd’da, 15’i Tirmizî’de, 21’i Nesâî’de, 11’i İbn Mâce’de bulunmaktadır. Böylece Cerîr’in *Kütüb-i Sitte*’deki rivayetlerinin toplamı 125’e ulaşmaktadır. Ahmed b. Hanbel’in *el-Müsned*’inde ise 106 rivayeti yer almaktadır. Diğer hadis müellefatında

Sünen (İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981), “Mukaddime”, 159; İbn Abdülber, *el-İstî‘âb*, 146; Tirmizî, “Menâkıb”, 42.

⁸⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, 6/285.

⁸¹ Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârikî ed-Dımaşkî Zehebî, *Siyeru a‘lâmi’n-nübelâ* (Mısır: Dâru’l-Ma‘ârif, ts.), 2/382.

⁸² Zehebî, *Siyeru a‘lâmi’n-nübelâ*, 2/381; Köksal, *İslam Tarihi*, 10/103.

yer alan rivayetlerle birlikte Cerîr'in rivayet ettiği hadislerin toplamı 656 sayısına ulaşmaktadır.⁸³ Ancak bu rivayetlerin kâhîr ekseriyeti tekrardır.

3. Şahsî Özellikleri

Cerîr, uzun boylu, son derece yakışıklı bir zattı. Hz. Ömer onu takdir eder, simasının güzelliği sebebiyle "Cerîr b. Abdullah bu ümmetin Yusuf'udur."⁸⁴ diyerek ona iltifatta bulunurdu. Şahsî bakımını yapar, güzel giyinir ve sakalını sarıya boyardı.⁸⁵ Mekke'de bulunduğu sıralarda kadınlar kendisini görmesin diye yüzünü şalla örterdi.⁸⁶

Cerîr, Cahiliye döneminde hikmetli sözler söyleyen bir şairdi. Müslüman olduktan sonra da bazı konuları şiir halinde dile getirmeye devam etmiştir. Şürahbîl b. es-Sim'tın, Hz. Ali ve Sa'd b. Ebû Vakkas⁸⁷ aleyhindeki sözlerine şiir halinde verdiği cevapları⁸⁸ meşhurdur. Büyük Arap şairi Ahtal et-Tağlibî⁸⁹ ile meşhur şair Ferezdak⁹⁰ onun şairliğini öven şiirler söylemişlerdir.

Cerîr mütevazı ve alçak gönüllü bir sahâbî idi. İslâm'da önde olanları takdir eder ve onlara yardım etmekten geri durmazdı. Enes b. Mâlik, yaşça ondan küçük olduğu halde ona hizmet ettiğini sitayişle anlatır.⁹¹ "Ensâr'dan hiçbir kimse yoktur ki, onlar bir şey yaparken ben onlara yardım etmiş olmayayım."⁹² sözü de Ensâr'a ne kadar yardımcı olduğunun bir kanıtıdır.

⁸³ Hadislerin metin ve senetleriyle birlikte sıhhat açısından değerlendirilmesi hakkında bk. Ebû Halebiyye, *Mervîyyât*, 62-429; Mehmet Dilek - Tunahan Erdoğan, "Cerîr b. Abdullah'ın Rivayet Ettiği Hadisler", *Katre Dergisi* 9 (Haziran 2020), 111-149; Mehmet Dilek vd., "Cerîr b. Abdullah'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri", *Turkish Academic Research Review* 5/3 (Eylül 2020), 409-437.

⁸⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/295; İbnü'l-Esîr, *Üsdü'l-ğâbe*, 1/356.

⁸⁵ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/295.

⁸⁶ İbn Habîb, *el-Muhabber*, 232.

⁸⁷ Ebû Halebiyye, *Mervîyyât*, 16.

⁸⁸ Ebû Halebiyye, *Mervîyyât*, 21.

⁸⁹ Ebû Halebiyye, *Mervîyyât*, 17.

⁹⁰ Ebû Halebiyye, *Mervîyyât*, 18.

⁹¹ Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Hacer el-'Askalânî İbn Hacer, *el-İsâbe fî temyîzi's-şahâbe*, thk. Ali Muhammed el-Becâvî (Beirut: Dâru'l-Cil, 1412), 1/475.

⁹² Buhârî, "Cihâd", 71.

Cerîr şefkat ve merhamet dolu bir insandı. Özellikle idarecilere insanlara yumuşak davranmaları konusunda çeşitli tavsiyelerde bulunmaktan geri kalmazdı. Merhamet etmeyi insanlığın önemli vasfı olarak bilir, acımasız davrananları ikaz ederdi. Bir defasında Muâviye'ye mektup yazarak ona Hz. Peygamber'in, "İnsanlara merhamet etmeyene Allah da merhamet etmez." hadisini hatırlatmıştır.⁹³

Bazı davranışlarıyla Cerîr, medenîlere üstat olacak bir mevkie sahipti. İnsanı utandıracak hataları görmemeye, örtmeye, öğrenmemeye çalışır, insanların küçük kusurlar sebebiyle mahcup olmalarını istemezdi. Bir gün Hz. Ömer, Cerîr'in de içinde bulunduğu bir grup Müslümanla birlikte Mescitte oturuyordu. Ortalığı bir yellenme kokusu aldı. Hz. Ömer hemen müdahale edip, "Koku kimden geliyorsa, gitsin abdest alsın!" dedi. Fakat yellenen kişi utancından yerinden kalkıp kendini belli etmek istemedi. Son derece medenî ve anlayışlı bir kişiliğe sahip olan Cerîr bir Müslüman kardeşinin mahcup olmasını istemediği için, "Ey Müminlerin Emîri! Burada bulunan herkes abdest alsın daha iyi olmaz mı?" dedi. Bu teklif Hz. Ömer'in çok hoşuna gitti, "Hay sen çok yaşa! Müslüman olmadan önce de ârifin, şimdi de öylesin." diyerek Cerîr'e iltifatta bulunmuştur.⁹⁴

Birlikte savaştığı arkadaşlarının kadrini iyi bilir, onları gıyabında methederdi. Kādisiye Savaşı'ndan sonra bir ara Medine'ye geldiğinde Hz. Ömer kendisine "Bir idareci olarak Sa'd'ı nasıl bulduğunu sorduğunda, onu insanlara iyilik yapan, güzel davranan, sıkıntılara karşı dayanıklı, Kureyş içinde en çok sevilen, insanlara doğru yolu gösteren, halkın kendisine muhabbetle tabi olduğu bir zat olarak nitelemiştir.⁹⁵

Cerir, Müslüman kardeşini kendisine tercih ederdi. Bir ara Cerîr'in vekili, onun için 300 dirheme bir at satın almıştı. Cerîr ata baktığında onun 400, 500, 600, hatta 800 dirhem edeceğini düşündü ve atın sahibine 800 dirhem verdi.⁹⁶

⁹³ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/361-362, 365.

⁹⁴ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/289; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 146.

⁹⁵ İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 146-147; Ebû Halebiyye, *Merviiyyât*, 9-10.

⁹⁶ Ebû Halebiyye, *Merviiyyât*, 16; Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb et-Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, thk. Hamdi Abdülmecîd es-Silefî (Bağdat: Dâru'l-'Arabiyye, 1398), 2/381.

Bir mal satacağı zaman müşteriye bütün kusurlarını söyler, sonra onu muhayyer bırakır, “İstersen al, istersen bırak!” derdi. Bu davranışı sebebiyle kendisine “Allah iyiliğini versin! Böyle yaparsan satış yapamazsın” denildi. O da bu söze şöyle karşılık verdi: “Biz Resûlullah’a, Müslümanlara nasihat etmek üzere biat ettik.”⁹⁷

Bu konuda şöyle bir sözü daha nakledilmektedir: “Resûlullah’a söz dinlemek, itaat etmek ve her Müslümana nasihat etmek üzere biat ettim. Resûlullah bir şey satın alıp da fiyatı hoşuna gidince eşyasını satın aldığı kişiye, “Kesinlikle bilesin ki, vallahi senden aldığımız şey bize, sana verdiğimizden daha sevimlidir.” derdi.⁹⁸

Cerîr etkin ve saygın bir sahabî idi. Muâviye her fırsatta onu yanına çekmeye çalışındı. Kûfe halkına seferberlik emri gönderildiği zaman Muâviye, Cerîr’e özel bir mektup yazarak, “Senden ve oğlundan cu’l’ü⁹⁹ kaldırdım.” dedi. Bu şekilde Cerîr’e özel bir yardımda bulunmuş oluyordu. Cerîr ise onun bu mektubuna şöyle karşılık verdi: “Ben Resûlullah’a, İslâm’a sadık kalma şartıyla biat ettim. Sonra elimi tutarak bana her Müslümana nasihat etme şartını koştı. Şayet bu seferberlikte kararlı isen o sefere çıkarsın. Aksi takdirde mallarımızdan sefere gidecek kişiyi donatacak miktarı veririz.”¹⁰⁰ Böylece Cerîr kimsenin minneti altında kalmak istemediğini, malî muafiyet veya yardım sebebiyle görüşlerinden vazgeçmeyeceğini Muâviye’ye bildirmiş oluyordu.

4. Elçilik ve Arabuluculuk Faaliyetleri

Cerîr’in tarafsız, gerektiğinde inisiyatifi eline alma, güzel konuşma, davranışının nazik olması gibi özelliklere sahip olması onun zaman zaman elçilik ve arabuluculuk görevini yüklenmesi sonucunu doğurmuştur. Onun bu özelliğini fark eden Hz. Peygamber de Cerîr’i bu tür hizmetlerde istihdam etmiştir. Medine’ye heyetler geldiği zaman, Resûlullah kendisine haber salar, o da en güzel elbiselerini giydikten sonra yanına gelir ve Resûlullah onunla iftihar ederdi.¹⁰¹

⁹⁷ İbn Sa’d, *Tabakât*, 6/291; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 1982, 4/367.

⁹⁸ İbn Sa’d, *Tabakât*, 6/290; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/364.

⁹⁹ Bir kişiye savaşa katılma emri geldiğinde bu kişinin bizzat savaşa katılmayıp yerine başkasını bedel olarak göndermesine cu’l denilmektedir.

¹⁰⁰ İbn Sa’d, *Tabakât*, 6/295.

¹⁰¹ Zehebî, *Siyeru a’lâmi’n-nübelâ*, 2/383; Taberânî, *el-Mu’cemü’l-kebîr*, 2/388.

4.1. Yemen elçiliği

Hız. Peygamber döneminde peygamberlik iddiasıyla ortaya çıkan Esved el-Ansî Kahtâniler'den Mezhic kabilesinin bir kolu olan Ans'a mensuptur. Câhiliye devri kâhinlerinin âdetine uyarak yüzüne peçe takarak dolaşır; böylece halk üzerinde kendisinin de bir kâhin olduğu algısını oluşturmaya çalışırdı. Veda haccı dönüşünde Hız. Peygamber'in hastalandığını öğrenince peygamberlik iddiasında bulundu. Aynı süre içinde Müseylime ve Tuleyha b. Huveylid de peygamberlik iddiasında bulunup isyan etmiş bulunuyorlardı. Esved, Ans ve Mehcic kabilelerinin desteğini alarak birkaç ay içerisinde hemen hemen Yemen'in tamamına hâkim oldu. Hız. Peygamber, Esved'in isyan haberini alır almaz onu durdurabilmek için eşzamanlı olarak üç yönlü bir faaliyet ortaya koydu:

Birinci olarak bölgedeki valilerine ve nüfuzlu kişilere mektup yazarak Esved'in öldürülmesi emrini verdi. Ancak Esved'in durdurulamaz ilerleyişi karşısında Hız. Peygamber'in bölge valileri, ya Medine'ye geldiler veya onun hâkimiyeti dışındaki bölgelere çekildiler. Sonuçta Resûlullah'ın vefatından beş gün önce Esved, karısının¹⁰² da yardımıyla bölgenin ileri gelenlerinden Cüreyş ed-Deylemî tarafından bir suikast neticesinde öldürüldü.¹⁰³

İkinci olarak Hız. Peygamber, isyanlarından vazgeçmeleri ve İslâm'a dönmeleri için bizzat isyancılara elçi göndermiştir.¹⁰⁴ Resûlullah'ın Esved'e gönderdiği elçi Cerîr b. Abdullah'tı.¹⁰⁵ Ancak hâkimiyet alanını

¹⁰² Esved, bu hanımın kocasını öldürmüş ve onu zorla nikâhlamıştı.

¹⁰³ Bahriye Üçok, *İslâmdan Dönenler ve Yalancı Peygamberler (Hicri 7.-11. Yıllar)* (Ankara: İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967), 35-49; Hüseyin Algül, "Esved el-Ansî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 11/440-441.

¹⁰⁴ Müseylime'ye gönderilen elçi Habîb b. Zeyd el-Ensârî idi. Bk. Ahmet Önkâl, "Müseylimetülkezzâb", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32/90. Resûlullah Tuleyha'ya elçi olarak Dirâr b. Ezver el-Esedî'yi göndermiş, ancak Tuleyha'nın itaat etmemesi halinde onunla savaşmak üzere emrine bir askerî birlik vermiştir. Bk. Mehmet Salih Arı, "Tuleyha b. Huveylid", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2012), 41/362-363.

¹⁰⁵ Yasemin Barlak, "Cerîr b. Abdullah el-Becelî: Kabilesi, Hız. Peygamber İle İlişkileri ve İrtidâd Olaylarındaki Rolü", *Dergiabant* 10/1 (Mayıs 2022), 108.

genişletmeye devam ettiği için, Esved'in Cerîr'in teklini kabul etmediği anlaşılmaktadır.

Üçüncü olarak Hz. Peygamber, hem İslâm'ı tebliğ etmek hem de isyancılara karşı kuvvetli bir güç oluşturabilmek için Yemen'in çeşitli bölgelerinde önde gelen liderlere bazı elçiler göndermiştir.¹⁰⁶ Öyle anlaşılıyor ki Cerîr, önce Esved el-Ansî'ye gitmiş, ondan olumsuz cevap aldıktan sonra Zülkelâ' ve Zûamr ile görüşmüştür. Zülkelâ' el-Himyerî, Yemen'in Himyer bölgesinde yaşayan Zülkelâ' adlı kabilenin başkanıydı. Cerîr'in kendisine İslâmiyeti anlatması ve onu Müslüman olmaya davet etmesi üzerine Müslüman olmayı kabul etmiştir. Aynı şekilde karısı Dureybe bint Ebrehe onunla birlikte Müslüman olmuştur.¹⁰⁷ Zûamr da Yemen'de ileri gelen şahsiyetlerden biriydi. Arap asıllı olmakla birlikte din olarak Yahudiliği seçtiği söylenir. Cerîr ona da gidip İslâmiyet'i anlatmış ve o da Müslüman olmuştur.¹⁰⁸ Taberî, Cerîr'in Hz. Peygamber tarafından Zülkelâ'ın yanı sıra Zû Zuleym diye bilinen kişi ile görüşmesi için görevlendirildiğini yazmaktadır.¹⁰⁹ Buna göre Cerîr'in, Zülkelâ' ve Zûamr'ın dışında başka kişilerle de görüştüğünü, onlara İslâm'ı tebliğ ettiğini ve Esved'e karşı Müslümanlara destek olmalarını istediğini söyleyebiliriz.

Zülkelâ' ve Zûamr Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber'i görmek için Cerîr'le birlikte yola çıktılar. Ancak Zûamr, yola çıkmadan önce, Cerîr'in Hz. Peygamber'in vasıfları ve davası hakkında anlattığı bilgilerle kendi bilgilerini mukayese ederek Hz. Peygamber'in o günlerde vefat etmiş olması gerektiğini söylemiştir.¹¹⁰ Medine'ye yaklaştıkları bir sırada, o taraftan gelen bir kervanla karşılaşmışlar; onlardan Hz. Peygamber'in vefat ettiğini, yerine halife olarak Ebû Bekir'in seçildiğini öğrenince memleketlerine geri dönmeyi tercih etmişlerdir. Hz. Ebû Bekir,

¹⁰⁶ Bu elçilerin kimler oldukları ve kime gönderildikleri hususunda bk. Barlak, "Cerîr b. Abdullah el-Becelî: Kabilesi, Hz. Peygamber İle İlişkileri ve İrtidâd Olaylarındaki Rolü". 108.

¹⁰⁷ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/363; Halit Özkan, "Zülkelâ' el-Himyerî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/568.

¹⁰⁸ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/363; Fayda, "Cerîr b. Abdullah", 7/410.

¹⁰⁹ Taberî, *Târîh*, 3/185-187.

¹¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 4/364; Buhârî, "Megâzî", 64.

onları Medine'ye getirme konusunda ısrarcı olmadığı için Cerîr'e sitem etmiştir.¹¹¹ Cerîr'in Yemen elçiliği iki önemli liderin Müslüman olmasıyla sonuçlandığı için faydalı olmuştur.

4.2. Hz. Ali Tarafından Muâviye'ye Elçi Olarak Gönderilmesi

Hz. Osman'ın şehid edilip Hz. Ali'nin halife seçildiği sırada Cerîr, Hemedan valisi idi. Hz. Ali ona bir mektup yazarak diğer Ensâr ve Muhâcirler gibi kendisine biat ve itaat etmesini istedi. Cerîr mektubu okuduktan sonra insanlara hitap ederek onları Hz. Ali'ye biat etmeleri hususunda teşvik etti. Cemaatte bekâ, ayrılıkta fena olduğunu söyledi. İnsanlar da onun isteğine uyarak Hz. Ali'ye biat ettiler.¹¹² Hz. Ali'ye biat ve itaat ettiğini bildiren bir mektup yazdı. Daha sonra bizzat Kûfe'ye giderek biat ve itaatini tazeledi.¹¹³ Hz. Ali halife olduğunda Hz. Âişe liderliğindeki grupla mücadele etmek mecburiyetinde kalmış ve Cemel Vak'ası meydana gelmişti. Hz. Ali bu savaşı galibiyetle bitirince Kûfe'ye geçmiş ve burasını hükûmet merkezi yapmıştı.¹¹⁴ Dolayısıyla Cerîr'in Kûfe'ye gelişi Cemel Vak'asından sonra olmuştur. Hz. Ali, Hemedan bölgesinde Cerîr sayesinde bir biat problemi yaşamamış olmakla birlikte onu Kûfe'ye çağırmış, İsfahan ve Hemedan bölgesi valiliğine de Mihnef b. Selim'i atamıştı.¹¹⁵

Hz. Ali halife olunca, Hz. Osman tarafından tayin edilen valileri değiştirmeye karar vermişti. Bu çerçevede Hz. Ömer tarafından Şam valiliğine tayin edilen ve Hz. Osman döneminde de görevine devam eden Muâviye'yi alıp yerine Sehl b. Huneyf'i vali atamıştı. Ancak Muâviye, Sehl'in Suriye'ye girişini engellemiş, bununla da yetinmeyerek Hz. Osman'ın Dımaşk'a gönderilen kanlı gömleğini caminin minberine astırıp

¹¹¹ Özkan, "Zülkelâ' el-Himyerî", 44/568.

¹¹² Mahayudin Hajji Yahya, "İlk Dönem Rivayetlerinde Sıffin Vak'ası", çev. Ahmet Turan Yüksel, *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (Güz 2010), 242; İrfan Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebî Süfyan* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001), 94.

¹¹³ Dîneverî, *el-Ahbârü't-tvâil*, 156; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 1/106; Ebû Halebiyye, *Merviyât*, 19-20.

¹¹⁴ İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil*, 2/628.

¹¹⁵ Barlak, "Cerîr b. Abdullah el-Becelî'nin Askerî ve Siyasi Faaliyetleri", 280.

halktan onun kanını dava etmek için biat almıştı.¹¹⁶ Ayrıca Hz. Osman'ın öldürülmesi meselesinde Hz. Ali'nin hiçbir engelleyici tedbir almayıp konuya ilgisiz kaldığını ve maktul halifenin öldürülmesinde suç ortağı olan bazı isyancıları ordusunda istihdam ettiğini ileri sürerek Hz. Ali'ye biat etmeyi reddetmişti.¹¹⁷ Bu durumda Muâviye'yi itaate ve biata ikna etmek için etkili bir isme ihtiyaç vardı. Mevcut şartlar muvacehesinde bu konuda en doğru isim Cerîr b. Abdullah gibi görünüyordu.

Öyle anlaşılıyor ki Kûfe'ye çağrılmasından sonra Cerîr burada uzun süre kalmayıp Karkîsiya'ya gitmişti. Hz. Ali'nin Cerîr'i elçi olarak göndermesi düşüncesinde olduğunu öğrenen Mâlik el-Eşter, onun Muâviye'nin sempatisini olduğu gerekçesiyle buna itiraz etti. Cerîr, Hz. Osman'ın Irak bölgesindeki politikasından yararlanarak çokça toprak elde eden kişilerden biriydi. Muhtemelen Eşter, Cerîr'in bu durumunu dikkate alarak onun Muâviye sempatisini olabileceğini düşünüyordu.¹¹⁸ Fakat daha uygun birisi bulunmadığı için Hz. Ali, Cerîr'in gönderilmesi üzerinde ısrarcı oldu. Abdullah b. Abbas ile Eş'as b. Kays'ı Karkîsiya'ya göndererek (36/656) onlardan, Cerîr'in bu görevi kabul etmesini sağlamalarını istedi. Onlar gelip kendisine şöyle dediler:

“Emîru'l-mü'minîn sana selâm söylüyor ve şöyle diyor: Muâviye'den uzak durmakla ilgili Allah'ın sana gösterdiği görüş ne güzel bir görüştür! Benim yanımda senin makamın, Resûlullah'ın yanındaki makamın gibidir.” Cerîr'in cevabı şöyle oldu: “Resûlullah beni Yemen'e, onlar 'Lâilâhe illallah' deyinceye kadar onlarla savaşmak üzere gönderdi. Onlar bu sözü söylediklerinde artık canları ve malları haram olur ve biz 'Lâilâhe illallah' diyenle savaşmazdık.”¹¹⁹

Cerîr, ashab arasındaki savaşları doğru bulmamakla birlikte Hz. Ali'nin elçiliğini kabul ederek Muâviye'ye Hz. Ali'nin biat teklifini götürmek üzere Şam'a gitti.

¹¹⁶ İsmail Yiğit, “Sıffin Savaşı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2009), 37/108-109.

¹¹⁷ İrfan Aycan, “Muâviye b. Ebû Süfyân”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2020), 30/330-332.

¹¹⁸ Yahya, “İlk Dönem Rivayetlerinde Sıffin Vak'ası”, 243.

¹¹⁹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/295; Taberânî, *el-Mu'cemü'l-kebîr*, 2/380.

Muâviye'ye, Haremeyn halkının amcasının oğlu (Ali) etrafında bir araya geldiğini, insanların bu iki beldeye tabi olduklarını, Basralılar, Kûfeliler, Mısırlılar ve Yemenliler de ona biat ettiklerini, amcaoğluna biat edip ona muhalefet etmemesinin daha doğru olacağını; halktan inatla yüz çevirmemesi, şu anda içinde bulunduğu kimselerin arasında olmaması, yanındakilere sözü dolandırıp durmaması, onlara karşı dürüst olması, durumu onlara bütün açıklığıyla anlatması, din ve hak konusunda onlara karşı samimi olması gerektiğini; Hz. Ali'nin, Şam ve Mısır'ı hayatta olduğu müddetçe Allah'ın Kitabı ve Peygamberinin sünneti ile idare etmesi şartıyla kendisine verdiğini söyledi.¹²⁰

Esasen Hz. Ali'nin Muâviye'ye olan teklifi son derece iyi idi. Şam valiliğinin yanı sıra kendisine Mısır valiliğini de veriyordu. Öyle anlaşılıyor ki bu teklif ona makul gelmekle birlikte çevresindeki adamlar bu durumu fark ettikleri için mırıldanmaya başladılar. O sırada Muâviye'nin yanında Şam'ın ileri gelenlerinden Zülkelâ', Şürahbil b. es-Simt, Ebû Müslim el-Havlânî ve Mesrûk el-Akkî gibi adamlar bulunuyordu. Bu kişiler ağır ifadeler kullanıp teklifi reddettiler. Bu talebe olumlu cevap verip Hz. Osman'ın kanının yerde kalmaması için verilen mücadeleden vazgeçmesi halinde bir nevi "Başına geleceklere sen bilirsin!" dercesine Muâviye'yi de tehdit ettiler. Bunun üzerine Cerîr, Müslümanların kanının dökülmesini engellemek konusunda Allah'tan korkmaları; Ali'nin ümmetin işlerini düzene koyduğunu ve ümmetin iki yakasını bir araya getirdiğini hatırlatarak işin barışla sonuçlanmasına çok az bir şey kaldığı ikazında bulundu. Onlar ise, Hz. Osman'ın katilleri ile savaşmadıkça bu barışı istemediklerini, onun velisi olduklarından kanının yerde kalmaması için mücadeleye devam edeceklerini söylediler. Muâviye burada söze karışıp taraftarlarına sakin olmaları gerektiğini, kendileri ne der ve ne isterse son nefesine kadar onlarla birlikte olacağını vurguladı. Bu söz karşısında oradaki topluluk memnuniyetlerini belirtip Muâviye'yi rahat bıraktılar.¹²¹

Cerîr, Hz. Ali'nin mektubunu takdim edip, sözünü tamamladıktan sonra Muâviye, kendisine düşünme fırsatı vermesini, konuyu Şamlılarla

¹²⁰ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/300.

¹²¹ İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/300; Makdisî, *el-Bed' ve't-târîh*, 5/217.

da görüşmesi gerektiğini ifade etti. Günler sonra Muâviye insanların mescitte toplanmalarını istedi. Hutbe okuyup insanları Hz. Osman'ın kanını talep etmeye teşvik etti. Şamlılar da Hz. Osman'ın kanını talep edeceklerini söylediler ve bu konuda Muâviye'ye biat ettiler. Cerîr ise Muâviye'yi Hz. Ali'ye biat etmeye davet etti. Muâviye ona bu işin gelip geçici bir şey olmadığını, kendileri için önemli bir fırsat olduğunu ve bu işin devamının geleceğini söyledi. Sonra güvendiği adamları çağırıp onlarla istişare etti. Onlardan biri de Cerîr'in uzun süre Hz. Osman'ın katli meselesini tartıştığı Şürahbîl b. es-Simt idi. Şürahbîl, Hz. Osman'ın öldürülmesinde Hz. Ali'nin dahil olduğunu iddia ediyor; Cerîr ise Hz. Ali'nin suçsuz olduğunu, katli olayını ona isnat etmenin günah ve iftira olduğunu söylüyordu.¹²²

Cerîr'in geri dönmesi gecikince Hz. Ali ona bir mektup yazarak, Muâviye'nin savaş mı yoksa barış mı istediğini kesin ve ayrıntılı olarak kendisine bildirmesini istedi. Cerîr mektubu alıp Muâviye'ye gitti, mektubu ona okudu. Muâviye, "Ey Cerîr! Halk arkadaşınıdır." diyerek bir gerçeği kabul etmekle birlikte onun teklifini reddetti ve Hz. Ali'ye muhalefet etmeye devam edeceğini bildirdi.¹²³

Muâviye tarafından üç ay kadar Şam'da tutulduktan sonra Kûfe'ye döndüğünde, burada gecikmesiyle ilgili farklı düşüncelerin ortaya çıktığını gördü. Mesela Hz. Ali'nin sağ kolu durumundaki Mâlik el-Eşter, Cerîr'in uzun süre Muâviye'nin yanında kalmasını, onun yanında bir makam elde etme düşüncesine bağlamıştı. Halktan bazıları da Eşter gibi düşünüyordu.¹²⁴ Hz. Ali, Cerîr'e "Ardında ne bıraktın?" diye sorunca o, "Şer!" diye cevap verdi ve sözüne şöyle devam etti: "Esasen Muâviye kendisine verilenlere razı görünüyor. Ancak o, yanındaki toplulukla birlikte hareket ediyor. Onların hepsi Osman'ın kanının peşindedir. Sayıları yüz binleri bulan bu topluluk seninle savaşıacaktır." Bu sözler karşısında Eşter, "Ey Becîle'nin kardeşi! Osman, senin ve kavminin dinini Hemedan'da satın almış." diye çıkıştı. Bu söze karşı Cerîr, Hz. Ali'ye

¹²² İbn Sa'd, *Tabakât*, 6/300; Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebî Süfyan*, 94.

¹²³ Dîneverî, *el-Ahbârü't-ıvâl*. 156-158; İbn Abdülber, *el-İstî'âb*, 1/293; Aycan, *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebî Süfyan*, 98-99.

¹²⁴ Ebû Halebiyye, *Merviyât*, 21.

hitaben, “Ey Müslümanların Emîri! Vallahi ben sana karşı samimi ve dürüst davrandım” dedi. Sonrasında Eşter, Cerîr’in üzerine yürüdü. O da korkup kaçtı. Bu olay sebebiyle Hz. Ali’nin Cerîr’in evini yıkmak üzere evin önüne kadar geldiği, Ebû Mes’ûd el-Ensârî’nin kendisiyle konuşarak onu bu düşüncesinden vazgeçirdiği rivayet edilmektedir.¹²⁵ Muâviye’nin inadını kıramayan ve Hz. Ali’yi de iyi niyetli olduğu hususunda ikna edemeyen Cerîr, yanına Adî b. Hâtim et-Tâh (ö. 68/687) ve Hanzala b. er-Rebî’i (ö. 45/665) de alarak Karkîsiya’ya¹²⁶ döndü. Kabilesinden bazı kişiler de onunla beraber gitmeyi tercih ettiler.¹²⁷

Bu olayda Hz. Ali’nin Cerîr’i Muâviye’ye elçi olarak göndermesinin isabetli bir tutum olduğunu, ancak sonucun onun aleyhine gerçekleştiğini söyleyebiliriz. Genel olarak Hz. Ali hangi savaşa girdiyse kazanmış, fakat durum her savaştan sonra daha da kötüleşmiştir. Cerîr’in elçi gönderilmesi meselesinde de buna benzer bir durum meydana gelmiştir. Bu olay Muâviye’nin zaman kazanmasına ve çevresiyle daha fazla bütünleşmesine, Hz. Ali’nin bir nevi kararsız bir konumuna düşmesine, Cerîr gibi büyük bir kabile başkanının yardımını kaybedip kabilesinin desteğini yitirmesine, Eşter gibi en yakın adamlarının haklı konuma gelip onların üzerindeki hâkimiyetinin bir derece azalmasına sebep olmuştur.¹²⁸ Öyle ki Sıffîn Savaşı’nda Hz. Ali tarafında Becîle kabilesinden sadece on dokuz kişi bulunuyordu.¹²⁹

4.3. Hucr b. Adî Olayında Arabuluculuk Rolü

Hucr b. Adî, Cemel Vak’ası ve Sıffîn Savaşı’nda Hz. Ali’nin komutanı olarak görev yapan âbid ve mücahid bir sahâbîdir. Hz. Ali’nin şehit edilmesinden sonra Kûfe’ye yerleşti. Muâviye’nin emri ile Cuma hutbesinde Hz. Ali’yi kötüleyen sözleri sebebiyle vali Muğîre b. Şu‘be’yi

¹²⁵ İbn Sa’d, *Tabakât*, 6/300-301.

¹²⁶ Yakut el-Hamevî, Karkîsiya’nın Habur çayının Fırat nehrine döküldüğü yerde Habur çayı üzerinde kurulmuş bir kasaba olup iki nehrin arasında kalan üçgen içinde yer aldığını kaydeder. Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh Yâkût el-Hamevî, *Mu‘cemü’l-büldân* (Beyrut: Dâru Sâdır, 1397), 4/328.

¹²⁷ Ebû Halebiyye, *Merviyât*, 21.

¹²⁸ Kenan Ayar, “Mâlik b. el-Hâris el-Eşter’in İlk Dönem Siyasi Hadiselerdeki Rolü”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/4 (2005), 77.

¹²⁹ Yahya, “İlk Dönem Rivayetlerinde Sıffîn Vak’ası”, 243.

kınadı. Mugîre'den sonra Kûfe valiliğine Ziyâd b. Ebîh getirildi. Ziyâd durumu iyi bildiği için daha ilk günlerde, kendisinin de Hz. Ali'yi sevdiğini, şartların değiştiğini, Muâviye'nin ve kendisinin otoritesini sarsacak söz ve davranışlardan kaçınması halinde bütün ihtiyaçlarının karşılanacağı teklifinde bulundu; fakat Hucr bunu kabul etmedi. Ziyâd'ın yokluğunda vekiline kötü sözler söyledi ve yerden aldığı çakıl taşlarını ona doğru fırlattı. Çevresinde üç bin kişi bulunuyordu. Ziyâd, Hucr'un itaatsizliğe devam etmesi halinde tutuklanacağını belirtti. Kûfeliler'e de kendisini yeterince desteklemediklerini söyledi. Bu ikaz üzerine Kûfeliler, Hucr'un etrafındaki akrabalarını çektiler. Hucr'un etrafında çok az adam kaldı. Daha sonra Ziyâd, Hucr ve arkadaşlarını silahlı ayaklanma ile suçladı. Bu ithamı bir iddianame şekline getirip, bunu 70 kadar şâhîde imzalattı. Bundan sonra Hucr ve arkadaşları gizlenmeye başladılar. Ancak Ziyâd'ın kendisini ve arkadaşlarını öldürebileceğini düşünen Hucr, Muâviye hakkında bu kadar kötü düşünmüyordu. Çünkü hiç bir Müslümanın canına kıymamış, valiye kızmış fakat ona hiçbir kötü söz söylememiş, dolayısıyla kendisini ölüme götürececek herhangi bir suç işlememişti. Kendisi ile görüşmesi halinde problemin çözülebileceğine inanan Hucr, Muâviye'ye ile görüştürülmesini istedi. Ziyâd da on dört arkadaşıyla birlikte Hucr'ü Şam'a gönderdi.¹³⁰

Şam'a geldiklerinde Hucr, görevlilerin kendilerine yaptıkları muameleden dolayı öldürüleceğini anladı. Toplumun ileri gelenlerinden bazıları araya girerek bazı kişilerin affedilmesi talebinde bulundular. Cerîr de Muâviye'ye bir mektup yazarak Âsım b. Avf el-Becelî ve Verkâ' b. Sümeyye el-Becelî'nin bağışlanması talebinde bulundu. Muâviye "Cerîr, sözü onaylanacak ve öğüdü kabul edilecek bir kişidir" diyerek bu iki kişiyi affetti. Bunların dışında araya giren diğer kişilerin af talepleriyle dört kişi daha affedildi. Hucr'la birlikte geri kalan sekiz kişi öldürüldü.¹³¹ Hucr ve arkadaşlarının öldürülmesi Emevîler için tarihe kara bir leke olarak

¹³⁰ Bk. Mehmet Mahfuz Söylemez, "Emevi İktidarına Karşı Kûfe'den İlk Sivil Muhalefet: Hucr b. Adiy Hareketi", *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6 (Şubat 2004), 37-41.

¹³¹ Bk. Taberî, *Târîh*, 5/225-278; Nebi Bozkurt, "Hucr b. Adî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 18/277.

geçmiş ve her zaman Emevîlerin en önemli hatalarından biri olarak öne çıkarılmıştır.

Sonuç

Hz. Muhammed'in peygamber olarak görevlendirilmesiyle birlikte tarih yeniden şekillenmeye başlamıştır. Bu şekillenme sürecinde Hz. Peygamber'in ashabının da önemli bir rolü vardır. Bu çerçevede tarihte iz bırakan sahâbîlerden biri de Yemen'de meskûn Becîle kabilesinin başkanı Cerîr b. Abdullah'tır.

Müslüman olduktan sonra Hz. Peygamber tarafından Cerîr'e verilen ilk görev Yemen'de Tebâle bölgesinde bulunan ve Kâbe'nin alternatifi olarak algılanan Zülhalesa tapınağını yıkmaktı. Bu tapınağın yıkılmasıyla birlikte bölgedeki müşrik Araplar'ın putlara saygısı azalmış, Müslüman olanların sayısı çoğalmış, şirk inancı büyük darbe almıştır. Cerîr'in ikinci görevi elçiliktir. Hz. Peygamber önce onu, nübüvvet iddiasında bulunan Esved el-Ansî'nin bu iddiadan vazgeçip Müslüman olmasını tebliğ etmesi için Esved'e göndermiş, sonra da ondan Yemen bölgesinin etkili isimlerinden Zülkelâ' ile Zûamr'ı İslâm'a davet etmesini ve onlardan Esved'e karşı Müslümanlara destek vermelerini istemesini talep etmiştir. Cerîr, Esved'i düşüncelerinden ve isyanından vazgeçiremese de Yemen'in ileri gelenlerinden Zülkelâ' ile Zûamr'ın Müslüman olmalarını sağlayabilmiştir. Bir suikast sonucu Esved öldürülünce İslam Yemen'de güç kazanmış ve insanlar kalabalıklar halinde Müslüman olmuşlardır.

Cerîr, Hz. Ebû Bekir döneminde Yemen taraflarında mürtetlerle savaştı. Hz. Ömer döneminde Irak ve İran şehirlerinin fethinde büyük katkı sağladı. Bu bölgelerde yapılan savaşların en büyüğü olan Kâdisiye Savaşı'nda sağ kanat komutanı olarak görev yaptı. Bu savaşlardan sonra dünyanın ikinci büyük devleti olan Sâsânî Devleti yıkılmış; Müslümanlar, Irak ve İran topraklarında kalıcı hale gelmiştir.

Cerîr, Hz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra Hz. Ali'ye biat edip onun tarafında yer aldıysa da, Muâviye ve Hz. Ali arasındaki mücadelelerde herhangi bir tarafta yer almadı. Sadece arabuluculuk gibi görevleri kabul etti. Muâviye'nin Hz. Ali'ye biatını sağlamak için Hz. Ali'nin elçisi olarak Muâviye'ye gitti. Muâviye ve arkadaşlarının inatçı tavrı olmasaydı bu görevde de başarılı olması muhtemel görünüyordu.

Cerîr bu görevinde başarılı olamamakla birlikte o şartlar altında bu görev için ondan daha uygun bir kimse görünmüyordu. Problem Cerîr'in yetersizliğinde değil, Muâviye tarafının aşırı dirençli olmasındaydı. Cerîr, Hz. Ali'in elçisi olmakla birlikte bu olay daha çok Muâviye'nin pozisyonunu güçlendirmiş, Hz. Ali'nin pozisyonunu zayıflatmıştır. Zira Cerîr'in tamamen tarafsız kalıp Karkîsiya'ya çekilmesi kabilesinin de Hz. Ali'ye olan desteğini çekmesine sebep olmuştur.

Hz. Ali'nin şehit edilmesinden sonra Muâviye iktidarı tamamen ele geçirdi. Cerîr de Muâviye'nin halifeliğini tanıdı. Hucr b. Adî olayında olduğu gibi arabuluculuk rolünü devam ettirdi ve bazı kimselerin affını sağladı.

Hz. Peygamber kendisinden "her Müslümana nasihatte bulunmak" şartıyla biat aldığı için daima Müslümanlar gruplar arasındaki çatışmalardan uzak durdu ve tarafsız kalmayı tercih etti. Hiçbir zaman şahsî menfaatini öne çıkararak bir davranışta bulunmadı. Kabile başkanlığını, komutanlığını, valiliğini ve toplum içindeki saygıdeğer konumunu suiistimal etmedi. Daima hayır ve iyilik peşinde koştu. Bütün bu özellikleriyle Cerîr insanlık için güzel bir örnek olmuştur.

Kaynakça

- Ahmed b. Hanbel. *el-Müsned*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1982.
- Algül, Hüseyin. "Esved el-Ansî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 11/440-441. İstanbul: TDV Yayınları, 1995.
- Arı, Mehmet Salih. "Tuleyha b. Huveylid". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 41/362-363. İstanbul: TDV Yayınları, 2012.
- Ayar, Kenan. "Mâlik b. el-Hâris el-Eşter'in İlk Dönem Siyasi Hadiselerdeki Rolü". *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi* 5/4 (2005), 37-92.
- Aycan, İrfan. "Muâviye b. Ebû Süyfân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 30/330-332. Ankara: TDV Yayınları, 2020.
- Aycan, İrfan. *Saltanata Giden Yolda Muaviye Bin Ebî Süfyân*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2001.
- Barlak, Yasemin. "Cerîr b. Abdullah el-Becelî: Kabilesi, Hz. Peygamber İle İlişkileri ve İrtidâd Olaylarındaki Rolü". *Dergiabant* 10/1 (Mayıs 2022), 95-115.

- Barlak, Yasemin. "Cerîr b. Abdullah el-Becelî'nin Askerî ve Siyasi Faaliyetleri". *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 52 (Haziran 2022), 263-286.
- Belâzürî, Ebü'l-Hasen Ahmed b. Yahyâ b. Câbir b. Dâvûd el-. *Fütûhu'l-büldân*. Kahire: Mevki'ü Ya'sûb, 1956.
- Bozkurt, Nebi. "Hucr b. Adî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/277-278. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmâîl b. İbrâhîm el-Cu'fî. *el-Câmi'u's-şâhîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Dilek, Mehmet - Erdoğan, Tunahan. "Cerîr b. Abdullah'ın Rivayet Ettiği Hadisler". *Katre Dergisi* 9 (Haziran 2020), 111-149.
- Dilek, Mehmet vd. "Cerîr b. Abdullah'ın Rivayet Ettiği Ahkâm Hadisleri". *Turkish Academic Research Review* 5/3 (Eylül 2020), 409-437.
- Dîneverî, Ebû Hanîfe Ahmed b. Dâvûd b. Venend. *el-Aḥbârü't-ṭvâil*. thk. Abdülmün'im Âmir. Kahire: Dâru İhyâi'l-Kütübî'l-'Arabî, 1960.
- Ebû Dâvûd, Süleyman b. el-Eş'as es-Sicistânî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Ebû Halebiyye, Ahmed Yusuf. *Merviyâtü's-şâhâbiyyi'l-celîl Cerîr b. 'Abdillâh el-Becelî*. Mekke: Câmi'atü Ümmi'l-Kurâ, 1402.
- Fayda, Mustafa. "Becîle (Benî Becîle)". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 287. İstanbul: TDV Yayınları, 1991.
- Fayda, Mustafa. "Cerîr b. Abdullah". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 410-411. İstanbul: TDV Yayınları, 1997.
- Fayda, Mustafa. *İslâmiyetin Güney Arabistan'a Yayılışı*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1982.
- Fayda, Mustafa. "Ömer". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/44-51. TDV Yayınları, 2007.
- Harman, Ömer Faruk. "Zülhalesa". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 561. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.
- İbn Abdülber, Ebû Ömer Cemâlüddîn Yûsuf b. Abdillâh b. Muhammed b. Abdilber en-Nemerî. *el-İstî'âb fi ma'rifeti'l-aşhâb*. thk. Halil Me'mûn. Beyrut: Dâru'l-Ma'rife, 1433.
- İbn Habîb, Ebû Ca'fer Muhammed b. Habîb b. Ümeyye b. Amr el-Hâşimî el-Bağdâdî. *el-Muḥabber*. Beyrut: Dâru'l-Âfâkî'l-Cedîde, ts.

- İbn Hacer, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Ali b. Hacer el-'Askalânî. *el-İsâbe fî temyîzi's- şahâbe*. thk. Ali Muhammed el-Becâvî. Beyrut: Dâru'l-Cîl, 1412.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdülmelik b. Hişâm b. Eyyûb el-Himyerî el-Meâfirî el-Basrî el-Mısırî. *Sîretü İbn Hişâm*. thk. Mustafa es-Sekâ vd. Beyrut: Dâru İhyâi't-Türâsî'l-'Arabî, 1985.
- İbn Kesîr, Ebü'l-Fidâ İsmail b. Ömer b. Kesîr el-Kureşî. *el-Bidâye ve'n-nihâye*. thk. Abdullah b. Abdülmuhsin et-Türkî. 21 Cilt. Beyrut: Dâru Hicr, ts.
- İbn Kuteybe, Abdullah b. Müslim. *el-Ma'ârif*. Kahire: Dâru'l-Ma'ârif, 1960.
- İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvinî. *es-Sünen*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- İbn Sa'd, Muhammed b. Sa'd b. Menî'. *Kitâbü't-Tabakâti'l-kebîr*. thk. Ali Muhammed Ömer. 10 Cilt. Kahire: Mektebetü'l-Hânî, 2001.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *el-Kâmil fi't-târîh*. thk. Ömer Abdüssalâm Tedmürî. 10 Cilt. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1417.
- İbnü'l-Esîr, Ebü'l-Hasen İzzüddîn Alî b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî. *Üsdü'l-ğâbe fî ma'rifeti's- şahâbe*. thk. Hâlid Tartûsî. Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1436.
- Kapar, Mehmet Ali. "Hz. Muhammed Döneminde İktâ Uygulamaları". *Tarihin Peşinde* 22 (2019), 283-308.
- Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed Ebi'n-Nadr b. Sâib b. Bişr. *Kitâbü'l-eşnâm*. thk. Ahmed Zeki Paşa. Kahire: Dâru'l-Kitâbi'l-Mısriyye, 2000.
- Köksal, M. Asım. *İslam Tarihi*. 10 Cilt. İstanbul: Şamil Yayınevi, 1980.
- Makdisî, Ebû Nasr el-Mutahhar b. Tâhir (el-Mutahhar). *el-Bed' ve't-târîh*. 6 Cilt. Kahire: Mektebetü's-Sekâfeti'd-Dîniyye, ts.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccâc el-Kuşeyrî. *el-Câmi'u's- şahîh*. İstanbul: Çağrı Yayınları, 1981.
- Önkal, Ahmet. "Müseylimetülkezzâb". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 32/90-91. İstanbul: TDV Yayınları, 2006.
- Özkan, Halit. "Zülkelâ' el-Himyerî". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 44/568-568. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

- Sarıçam, İbrahim. "Nihâvend". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 33/98-99. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Söylemez, Mehmet Mahfuz. "Emevi İktidarına Karşı Kûfe'den İlk Sivil Muhalefet: Hucr b. Adiy Hareketi". *Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi* 3/6 (Şubat 2004), 31-48.
- Taberânî, Ebü'l-Kâsım Müsnidü'd-dünyâ Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb. *el-Mu'cemü'l-kebîr*. thk. Hamdi Abdülmecîd es-Silefî. Bağdat: Dâru'l-'Arabiyye, 1398.
- Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr b. Yezîd b. Kesîr b. Gâlib. *Târîhu't-Taberî (Târîhu'l-ümem ve'l-mülûk)*. Beyrut: Dâru't-Türâs, 1387.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa b. Sevre (Yezîd). *es-Sünen*. İstanbul, 1981.
- Usfurî, Ebû 'Amr Halîfe b. Hayyât b. Halîfe eş-Şeybânî. *Tabakâtü Halîfe b. Hayyât*. thk. Süheyl Zekkâr. Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1414.
- Üçok, Bahriye. *İslâmdan Dönenler ve Yalancı Peygamberler (Hicri 7.-11. Yıllar)*. Ankara: İlahiyat Fakültesi Yayınları, 1967.
- Vâkıdî, Muhammed b. Ömer es-Sehmî. *er-Ridde ma'a nebze min fütûhi'l-İrâk ve zikru'l-Müsennâ b. Hârise eş-Şeybânî*. thk. Yahya el-Cubûrî. Beyrut: Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, 1410.
- Yahya, Mahayudin Hajji. "İlk Dönem Rivayetlerinde Sıffîn Vak'ası". çev. Ahmet Turan Yüksel. *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 30 (Güz 2010), 241-260.
- Yâkût el-Hamevî, Ebû Abdillâh Yâkût b. Abdillâh. *Mu'cemü'l-büldân*. Beyrut: Dâru Sâdır, 1397.
- Yazıcı, Tahsin. "Hulvân". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 18/345. İstanbul: TDV Yayınları, 1998.
- Yiğit, İsmail. "Sıffîn Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 37/108-109. İstanbul: TDV Yayınları, 2009.
- Yücesoy, Hayrettin. "Kâdisiye Savaşı". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 136. İstanbul: TDV Yayınları, 2001.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed b. Ahmed b. Osmân et-Türkmânî el-Fârîkî ed-Dımaşkî. *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*. Mısır: Dâru'l-Ma'ârif, ts.